

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontja 2001 óta működik. A ma már a magyar vonatkozású nyelvészeti vizsgálatok Kárpátalján egyértelműen legismertebb tudományos műhelyében folyó nemzetközi és központi, intézeti kutatási programok mellett minden munkatárs egyéni témakörben is folytat vizsgálatokat. A tanulmánygyűjtemény az ezekben a témakörökben született legfrissebb kutatási eredményekből ad körképet, bemutatva, hogy milyen elméleti és gyakorlati problémákkal foglalkoznak a beregszászi nyelvészeti kutatóközpont munkatársai, valamint a kutatóintézettel és a kutatókkal különböző kutatási programokban együttműködő nyelvészek, oktató-kutatók.

A NYELVÉSZET MŰHELYEIBŐL

A NYELVÉSZET MŰHELYEIBŐL

**SZERKESZTETTE:
CSERNICKÓ ISTVÁN
MÁRKU ANITA**

UNGVÁR, 2019

A NYELVÉSZET MŰHELYEIBŐL

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból V.

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT

A NYELVÉSZET MŰHELYEIBŐL

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból V.

Szerkesztette:
CSERNICKÓ ISTVÁN
MÁRKU ANITA

AUTDOR-SHARK
UNGVÁR, 2019

УДК:81'1:001.814

Ny93

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontja 2001 óta működik. A ma már a magyar vonatkozású nyelvészeti vizsgálatok Kárpátalján egyértelműen legismertebb tudományos műhelyében folyó nemzetközi és központi, intézeti kutatási programok mellett minden munkatárs egyéni témakörben is folytat vizsgálatokat. A tanulmánygyűjtemény az ezekben a témakörökben született legfrissebb kutatási eredményekből ad körképet, bemutatva, hogy milyen elméleti és gyakorlati problémákkal foglalkoznak a beregszászi nyelvészeti kutatóközpont munkatársai, valamint a kutatóintézettel és a kutatókkal különböző kutatási programokban együttműködő nyelvészek, oktató-kutatók.

A kötet megjelenését támogatta:

A borítón látható grafika Jankovich Mária munkája, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága gyűjteményéből és a társaság elnökének engedélyével került felhasználásra

Lektorálta:

Dr. Bárány Erzsébet, PhD
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Dr. habil. Zoltán András, DSc
ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet

ISBN 978-617-7132-98-0

© A szerzők, 2019
© A szerkesztők, 2019

TARTALOM

Szerkesztői előszó	7
I. A nyelvészet műhelyeiből	11
Márku Anita – Bartha Csilla: <i>Multimodalitás és transzlingvális gyakorlatok a kárpátaljai internetezők nyelvhasználatában</i>	13
Fenyvesi Anna: <i>Veszélyeztetett nyelvek a digitális korban: A digitális nyelvhasználat támogatása és kutatása</i>	29
Máté Réka: <i>„Így zajlik az élet a nyelvhatáron”: egy többnyelvű kárpátaljai település bemutatása</i>	44
Gazdag Vilmos: <i>A kárpátaljai magyar nyelvhasználat archaizálódó szovjetizmusai egy kérdőíves felmérés adatai alapján</i>	54
Csernicskó István – Hires-László Kornélia: <i>Nyelvhasználat Kárpátalján a Tandem 2016 adatai alapján</i>	65
II. Nyelvi tájkép	81
Tóth-Orosz Enikő: <i>A magyar nyelv megjelenése a szimbolikus térben: Beregszászi járási települések példája alapján</i>	83
Karmacsi, Zoltán: <i>Linguistic Landscape of Transcarpathia’s Tourism</i>	101
Черничко Степан: <i>Роль громадських активістів у формуванні мовного ландшафту та мовної політики</i>	125
III. Nyelvpedagógia	135
Vančo, Ildikó: <i>Teaching Slovak language in schools with Hungarian as the language of instruction in Slovakia: General overview</i>	137
Beregszászi Anikó – Dudics-Lakatos Katalin: <i>Utak és tévutak az anyanyelvi nevelésben a kárpátaljai magyar középiskolákban</i>	150
Márku Anita: <i>A magyar mint (második) idegen nyelv oktatása a kárpátaljai iskolákban: tantervek</i>	165

IV. Nyelv, politika és társadalom	179
Брензович Василь, – Товт Михайло: <i>Проект закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» і європейська інтеграція України</i>	181
Csernicskó István: <i>A kutatói etika és a politikai meggyőződés</i>	188
Lechner Ilona: <i>Az erkölcs fogalma politikai kontextusban</i>	212
Fedinec Csilla: <i>A bordély, a kocsmá, a betyár és a határon túlra szakadt rokon legendája, avagy Kárpátalja a cseh filmekben</i>	223
A kötet szerzői	235

AZ ERKÖLCS FOGALMA POLITIKAI KONTEXTUSBAN¹

Lechner Ilona

1. Bevezetés

Akarva-akaratlanul hozzátartoznak mindennapjainkhoz morális döntések, amelyeket gyakran nem tudatosan hozunk meg, mégis azok vitathatatlanul meghatározzák életünket. Az erkölcsösség illetve erkölcstelenség hozzátartozik egy ember, család, társadalom lényéhez. Amióta a civilizált társadalom létezik, beszélhetünk erkölcsről, hiszen már az ókori filozófusok is boncolgatták a fogalom értelmét, struktúráját. Már akkor is beszéltek erkölcsi romlásról, mint ahogyan manapság is gyakran emlegetjük, hogy erkölcstelen világban élünk. De mi is valójában az *erkölcs*? Milyen *kognitív folyamatok* segítenek a fogalom konceptualizációjában? Változik-e az erkölcskonceptió a *kontextustól* függően?

Jelen tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy a kárpátaljai magyar sajtó anyagát vizsgálva közelebbi képet kapjak a politikai színezetű szövegekben megjelenő erkölcshez kapcsolódó fogalmakról. Fő cél, hogy fényt derítsek arra, milyen szerepet játszik a kontextus a fogalom értelmezésében.

2. A moralitás mint fogalom az emberek tudatában

2.1. Az erkölcs hagyományos meghatározása

A magyar értelmező szótár definíciója² szerint az erkölcs:

- a) A társadalom szempontjából helyesnek tartott emberi magatartást, cselekedeteket kötelezően meghatározó, koronként és közösségenként változó normák összessége.
- b) Az erkölcsiség szabályai szempontjából helyes emberi magatartás, viselkedés.
- c) A szerelmi életben, nemi vonatkozásban tanúsított magatartás.
- d) A vallás erkölcsi normák összessége.
- e) Népies felfogásban rossz természet, makacsság, makrancos önfejűség.

2.2. Az erkölcs fogalma a kognitív nyelvészetben – elméleti háttér

Kognitív nyelvészeti szempontból az erkölcs fogalmát merőben más oldalról közelítjük meg. A fogalom, valamint annak struktúrája megértésében az erődinamika képi séma játszik fontos szerepet.

¹ „Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült”

² <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezozotara/kereses.php?kereses=erk%C3%B6lcs>

Kövecses (2010) Lakoffra hivatkozva rámutat arra, hogy az értelmezési folyamatban az *'erkölcs erő'* komplex metafora bír a legnagyobb befolyással, amely a következő elemi metaforákra bontható: *'a jó cselekedet fent van, a rossz cselekedet lent van, a rossz cselekedet zuhanás, a kísértés erő, az erkölcsösség erő'* (Kövecses-Benczes 2010: 141). Az erődinamika-értelmezés szerint a forrástartományban két különböző erő van, amelyek közül az egyik egy gonosz (belső vagy külső) erő, a másik pedig az ego, ami szeretne olyan maradni, mint volt, vagyis erkölcsös. Ha az ego ellenáll, akkor nincs hatás, tehát az ego erkölcsös marad. Ellenkező esetben a gonosz győz és az ego erkölcstelenné válik. Az erkölcs fogalmának kognitív modelljéről ez idáig nem született átfogó rendszerező tanulmány a magyar szakirodalomban. A kognitív nyelvészet általános érvényű szabályai viszont minden bizonnyal felhasználhatók e fogalom értelmezési folyamatában is.

Egy fogalom konceptualizációja, vagyis jelentésének megalkotása elménkben különböző kognitív folyamatok, pl. kategorizáció, fogalmi keretek (framek) létrehozása, metafora, metonímia, fogalmi integráció, alak-háttér elrendezés, képi séma stb. eredményeként történhet meg. Ezek a kognitív mechanizmusok természetesen nem tudatosan működnek és nélkülük lehetetlen lenne számunkra értelmezni a körülöttünk lévő világ entitásait. A konceptuális folyamatok funkciója nem más, mint hogy segítségünkre legyenek fogalmi rendszerünk felépítésében, valamint az új tapasztalatok értelmezése által annak bővítésére, változtatására. A jelentés azonban nem azonos a fogalmi tartományok, framek összességével, hanem függ a konceptualizáció mikéntjétől is. Az ember konceptuális rendszere egy modális szisztéma, melynek egyik jellemzője, hogy az értelmezési folyamatban központi szerepet játszanak a testi tapasztalatok, a kulturális tényezők, a kontextuális hatások.

3. A kontextus fogalmáról

A kontextus tudományának a pragmatikát szokás nevezni, de ez a fogalom sokkal szélesebb körben kutatott a nyelvészeti diszciplínákban, s mindegyik saját elméleti keretének megfelelően fogalmazza meg annak lényegét, funkcióját.

3.1. Kognitív nyelvészeti megközelítés

A fogalmi metaforaelmélet megjelenése óta számos kritika érte az elméletet, melyek közül egyik arra vonatkozik, hogy a metaforakutatások figyelmen kívül hagyják, ignorálják a valós diskurzust, tehát nem kontextualizált nyelvi példák alapján következtetnek fogalmi metaforákra. Erre a kritikára reagált többek között Kövecses (2005, 2010, 2012), aki kifejti, hogy a kognitív nyelvészet szempontjából a kontextus elsősorban

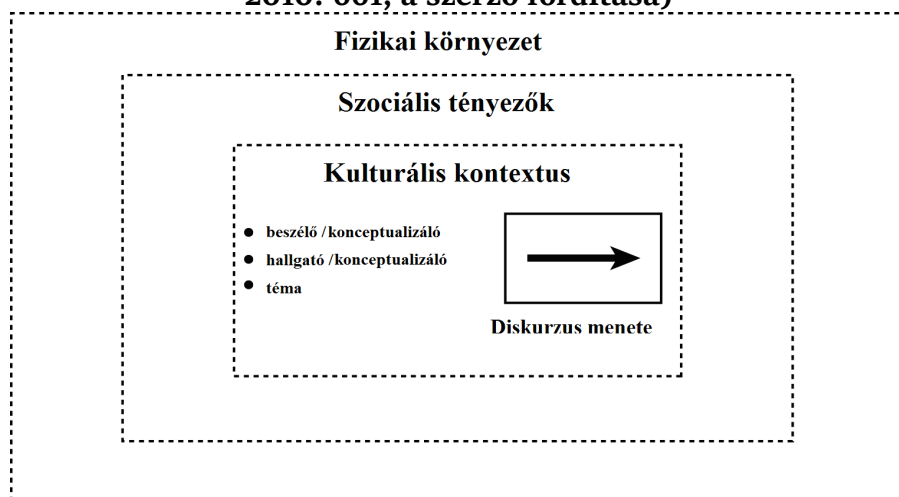
a metafora variálódásának, a nyelvi kreativitás forrásának tekinthető, és bevezeti a *kontextus által indukált kreativitás* (context-induced creativity) fogalmat, azokat a metaforákat pedig, melyek a kontextushatások által jöttek létre, *kontextus által előhívott metaforáknak* (context-induced metaphors) nevezi (Kövecses 2010: 657).

Megkülönböztetünk globális és lokális kontextust. Globális kontextushoz sorolhatjuk a fizikai környezetet, a szociális faktorokat, a kulturális kontextust, a megkülönböztető történelmi események (vagy akár személyes élettapasztalat) során szerzett emlékeket és a megkülönböztető érdeklődést. Ezek az összetevők előfordulhatnak egy tágabb vagy szűkebb értelemben vett közösség szintjén, valamint az egyén szintjén egyaránt. Gondolhatunk itt egy ország földrajzi fekvéséből adódó környezeti tényezőkre (élővilág, klíma, domborzat, stb.), társadalmi rendszerére, ugyanazon közösséghez tartozó egyének kulturális szokásaira, történelmi eseményekre, melyek az emlékezetben kódoltan befolyásolhatják fogalmi rendszerünket.

A lokális kontextus magában foglalja a közvetlen fizikai környezet elemeit, a diskurzus résztvevőiről birtokolt tudást, a közvetlen kulturális kontextust és a közvetlen nyelvi kontextust. Gyakran nehéz pontosan elválasztani a különböző tényezőket, a globális és lokális kontextust egy kontinuumként kell elképzelni (Kövecses 2010: 661), melynek elemei együttesen fejtik ki hatásukat.

Az alábbi ábra kiválóan illusztrálja a metaforikus konceptualizációban jelentős szerepet játszó faktorokat.

1. ábra. Kontextus a kognitív nyelvészet szemszögéből (Kövecses 2010: 661, a szerző fordítása)

A kognitív nyelvészeti kutatásokra az jellemző, hogy a vizsgált nyelvi anyag alapján következtetnek a kontextusra. Megpróbálják rekreálni azokat a körülményeket, tényezőket, amelyek befolyásolták a vizsgált metaforikus nyelvi kifejezés létrejöttét, vagyis a kontextust esz-közként használják fel arra, hogy a metafora motiváltságára fényt derítsenek. A nyelv irányából közelítik meg a kontextust (Illés 2012: 23).

3.2. Kognitív pragmatikai kontextus-felfogás

A pragmatika némileg módosítja a kognitív nyelvészek kontextus-felfogását. Először is abból indulnak ki, hogy a kontextust megkülönböztetik a szituációtól, központi fogalmuk pedig a *relevancia*. Alaphipotézisük, hogy a kontextus nem a rajtunk kívüli világban, hanem az elménkben van. A kontextus nem előre adott, létrehozásához szükség van a szituációban részt vevő egyének konstruktív tevékenységére (Tátrai 2004: 480). Widdowson (2007) szerint a kontextus nem az, amit felfogunk, észlelünk egy szituációban, hanem amit relevánsnak ítélünk meg, vannak a szituációnak olyan elemei is, melyeket bár észlelünk, de értelmezési folyamatunk során nem tartunk relevánsnak. A relevanciát tehát a szituációban részt vevők teremtik meg (Widdowson 2007: 19). Kontextus-elméletére alapozva megkülönbözteti a mondatot és a megnyilatkozást, ez utóbbi nem csak kontextus függő, de az által meghatározott is (Widdowson 2004: 37). A pragmatikai kutatások szempontjából nem az a fontos, hogy milyen elemekből épül fel a kontextus, hanem az a mód, ahogyan a szituációban résztvevők kiválasztják azokat az elemeket, amelyekből felépítik azt.

A különböző elméletek tehát egyetértenek abban, hogy a kontextus a külső körülmények belső mentális reprezentációja. Abban is konszenzus figyelhető meg, hogy a nyelvi kifejezések értelmezése során nagy jelentőséget tulajdonítanak az előzetes ismereteknek, valamint az interakcióban részt vevő személyek közös háttértudásának. E nélkül ugyanis sikertelen a kommunikáció. Legfőbb különbség abban rejlik, hogy míg a kognitív nyelvészet a nyelvtől indul a kontextus felé, addig a pragmatikai kutatások során ellenkező irányban haladnak, és azt vallják, hogy az interakció résztvevői a kontextus alapján építik fel a nyelvi anyagot.

4. A kutatásról

4.1. A kutatás tárgya és menete

A vizsgálati kérdések megválaszolása érdekében 15 politikai témájú újságcikket választottam ki. Az újságcikkek forrása elsősorban a <http://www.karpatalja.ma> és a <http://karpataljalap.net> internetes hírportálok. A cikkek előzetes átolvasás nélkül, véletlenszerűen, csak a címük alapján kerültek be a vizsgálati korpuszba. A sajtótermékek

kiválasztása során figyeltem arra, hogy azok elemző, nemcsak leíró jellegű írások legyenek, melyekben a szerző elsősorban személyes véleményét fejezi ki egy témával kapcsolatban. A sajtótermékek elsősorban az ukrán, illetve kisebbségi magyar társadalmat minősítő, bíráló, a hatalmi és társadalmi viszonyokat elemző irományok (lásd 1.sz. melléklet).

A vizsgálat során a cikkek szövegében beazonosítottam azokat a részeket, ahol az adott kontextusnak megfelelő erkölcs-höz kapcsolódó fogalmak valamilyen formában megjelennek, majd ezeket rendszerezve és előző kutatási eredményekkel összevetve próbálom felfedni a konceptualizáció és a kontextus közötti összefüggéseket.

4.2. Kutatási eredmények

4.2.1. Az erkölcs és a politika összefüggései

George Lakoff (2002) *Moral Politics (Morálpolitika)* című művében részletesen foglalkozik az erkölcs fogalmával, ezen belül a politikai érvelés mögött meghúzódó fogalmi metaforákkal. A világhírű kognitív nyelvészprofesszor az amerikai embereket két táborra osztja, a konzervatív, illetve a liberális gondolkodásmódot követők táborára. Művében kifejti, hogy az erkölcs fogalmának megértésében kiemelkedő szerepet játszik a család. A család típusa határozza meg ugyanis a moralitásfelfogásunkat. Eszerint Lakoff két alapvető erkölcsmodellet különböztet meg: a) a SZIGORÚ APA, valamint b) a GONDOSKODÓ SZÜLŐ modelleket. A konzervatív gondolkodású emberek az erkölcs fogalom konceptualizációs folyamatában nagyjából az előbbire, míg a liberális beállítottságú személyek az utóbbira támaszkodnak.

A különböző világnézethez eltérő értéktartalmak párosulnak. A konzervatív gondolkodású emberek számára Lakoff a *rend, fegyelem, alázat, szigor, kemény munka, felelősség, tekintély* értéktartalmakat sorolja fel, míg a liberális (progresszív) értékek a következők: *bizalom, méltányosság, szabadság, lehetőség* (Hosszú 2008: 2).

Az emberek erkölcskonceptiója összefügg a politikai gondolkodás sémáival, a tömegek manipulációjával. Köztudott, hogy például választások alkalmával (előtte vagy utána) a pártok, azok képviselői vagy magánszemélyek (politikuskok) meg akarják nyerni az állampolgárok szimpátiáját, szavazatát, s ezáltal azok támogatását. A konzervatív és a liberális táborokhoz tartozókat egyaránt a gondolkodásuknak megfelelő értéktartalmakkal lehet megnyerni. Politikai beszédekben gyakran fellelhetőek a fenti erkölcsmodellekhez tartozó fogalmi metaforák, metonímiák, vagy akár blendingek is.

A választások idején az a magyar ember számít *erkölcsösnek* Kárpátalján, aki magyar pártra, valamint magyar párt színeiben induló képviselőre adja voksát. De milyen egy erkölcsös, illetve

erkölcstelen politikus? Melyek azok a relevánsnak ítélt fogalmak, amelyeket az erkölcshez társítunk, ha politikai kontextusban vizsgáljuk meg azt? Ezekre a kérdésekre keresem a választ az ukrán társadalmi viszonyokat elemző újságcikkekben.

4.1.2. Az erkölcshez kapcsolódó fogalmak

Először is nézzük át azokat a fogalmi metaforákat, melyek által a politika fogalmát konceptualizáljuk az említett korpuszban vizsgálva (ld. 1.sz. táblázat).

1. sz. táblázat. A 'politika' fogalmi metaforái

<i>Fogalmi metafora</i>	<i>Metaforikus nyelvi kifejezés (példa)</i>
A POLITIKA HARC	„[...] <i>ütőképes</i> gárda [...]” „[...] <i>nem adjuk fel</i> . Magyar érdekvédelmi szervezetként <i>küzdünk</i> [...]”
A POLITIKA ÜZLET	„[...] s az újonnan alakult parlamentben is jelentős <i>befektetéseket</i> kíván az erőviszonyok elrendezése [...]” „[...] <i>családi vállalkozás</i> [...]” „[...] <i>virágzik</i> a fizetett tüntetőik toborzása mint <i>üzletág</i> [...]”
A POLITIKA URALKODÁS	„[...] az <i>uralkodó</i> elit tagjai [...]” „[...] <i>jobbágyként</i> kezelt magyarok [...]”
A POLITIKA HÁBORÚ	„[...] Ukrajnát éri <i>támadás</i> [...]”
A POLITIKA RABLÁS	„[...] <i>arcátlan</i> kisebbség <i>bitorolja</i> a többség jogait és tervszerűen <i>kifosztja</i> azt [...]”
A POLITIKA SZÍNHÁZ	„[...] Különös pikantériát kölcsönöz ennek a <i>színháznak</i> [...]”
A POLITIKA SZERENCSEJÁTÉK	„[...] Játsszunk <i>durákot</i> ³ <i>hamiskártyá</i> sokkal [...]” „[...] <i>nagyhatalmi játszmák</i> [...]” „[...] <i>kik keverik a lapokat</i> [...]”
A POLITIKAI STRUKTÚRA ÉPÜLET	„[...] Az <i>alvilági sémákban</i> gondolkodó kárpátaljai elit <i>menekülési útvonalakat</i> tervez [...]”

Ebben a fogalmi keretben gondolkodva a politika mindig szorosan összefügg a hatalommal. Aki a politikai életben sikeres, az hatalommal bír, melyet használhat pozitív, illetve negatív eszközként is. Politikáról beszélve minősíthetjük a politikusokat, az általuk

³ Egy orosz kártyajáték

gyakorolt politikát, a társadalmat, illetve annak tagjait, akik vagy egyetértenek a politikusok egyes döntéseivel és cselekedeteivel, vagy éppen felháborodnak azok miatt. Ennek megfelelően megítélhetjük a politika felsorolt részvevőit *erkölcsösként*, illetve *erkölcstelenként*.

A cikkekben többnyire negatív fogalmakat találtunk, vagyis az erkölcstelen személyek és viselkedésük jellemzői dominálnak. A következőkben ezeket sorolnám fel rendszerezve aszerint, kit minősítenek.

Az *politikusokra* jellemző: *„botrányos, lekezelő viselkedés, felelőtlenség, munkakerülés, önzőség (mások érdekeit nem veszi figyelembe, csak a sajátját, saját primitív értékeit propagálja), uralkodás mások felett, ellenségesség, elfogultság, erőszak, gátlástalanság, csalás, lopás, alvilági elemek, színlelés (erkölcsös viselkedés tettetése), gonoszság, arcátlanság, nem szolgálnak a nyíltság és az erkölcsösség példaképeként, megvesztegethetők/lefizethetők, agresszivitás, az adófizetők pénzét fecsérelik el, átverik az embereket (bolonddá teszik a népet), szélhámosok, ingyenélők”.*

A politikához köthető leggyakoribb fogalmak, melyek összefüggésbe hozhatók a *politikai életben* részt vevők értékrendjével a következők: *„nacionalizmus, ideologikus értékorientáció, ideológiával összefont erkölcsi értékek, radikális nemzetellenesség, igazságtalanság, korrupció, káosz, hírhedtség, manipuláció”.*

A külső körülmények meghatározzák a társadalom tagjainak életét, akik valójában a hatalom döntéseinek elszenvedői. A szabad választójogból kifolyólag a társadalom tagjai beleszólhatnak a politikai életbe, megakadályozhatják a hatalom játszmáit, de persze csak akkor, ha erre igényük van. Ez sajnos a kárpátaljai magyar társadalomra nem mondható el. A cikkek szerzői amellet érvelnek, hogy az egészséges értékrend kialakításában az egyik fő tényező a társadalmi és családi nevelés, ezzel alátámasztva Lakoff (2002) említett feltételezését, hogy az emberek erkölcsfelfogása visszavezethető a családi modellre.

Mindezek tudatában gyűjtöttem össze azokat a tulajdonságokat/tipikus viselkedési normákat, melyek minősítik az *egyéneket* a Kárpátaljára jellemző politikai és társadalmi körülmények között: *„kész támogatni az erkölcstelenséget, gyengeség, hűség, identitás megőrzése/elhagyása, nemzet iránti kötelesség érzése, nem vált ki ellenállást (behódogol), hiszékenység, társadalmi tudatosság hiánya, felelőtlenség, barbárság, tudatosság/tudatlanság, nyereség utáni vágy, mohóság, degradáltság, hanyatlás, a hatalmon lévő bűnözőket dicsőítése, megvehetőség, szűklátókörűség, primitívség, nincsenek eszmei indíttatású tiltakozások, felebarátunk átverése, közöny, passzivitás, elhidegülés, kiegyezés a hatalommal, könnyelműség,*

nincsenek ambícióik, kapzsiság, tudatlanság, Júdások (árulók), elcsábulás, fegyelmetlenség”.

Az előzőekben felsorolt fogalmak lényegében a hatalom helyes/helytelen gyakorlása, a befolyás, a pénz, a nemzeti identitás, nemzeti tudatosság témakörök körül forognak, melyek egyértelműen a politikai kontextushoz köthetők, tehát alátámaszthatjuk azt a hipotézisünket, hogy a kontextus meghatározza azt, hogyan konceptualizálunk egy bizonyos fogalmat, jelen esetben az erkölcs fogalmát. Egy 2011-ben általam végzett kérdőíves kutatás eredményei is ezt bizonyítják, hiszen az derült ki, hogy a Kárpátalján megkérdezett válaszadók szerint az erkölcsös ember: „becsületes, igazságos, megfontolt, érzékeny, segítőkész, jól nevelt, szerény, tisztelet-, ill. illemtudó, megbízható, szabályokat betartó, jólelkű, van hite, tisztességes, nem hivalkodó, tisztalelkű, empatikus, előzékeny, jóindulatú, kedves, hű, önzetlen, kitart elvei mellett, igaz, gerinces, vallásos, betartja az alapvető normákat, törvényes keretek között mozog”.

Az erkölcstelen ember ezzel szemben: „gátlástalan, hazug, törtető, becstelen, jellemtelen, magamutogató, hivalkodó, tisztességtelen, bűnös, aljas, képmutató, tolvaj, házasságtörő, tiszteletlen, rosszindulatú, gonosz, szemérmetlen, megbotránkoztató, önző, csaló, nem gondoskodik a családjáról, kikezdi más házastársával, hűtlen, megbízhatatlan, hamis, önös érdekek vezérlik, átgázol másokon, törvénytisztelettel, kapzsi, zsarnok, szabad szájú”.

Összehasonlítva a fogalmak listáját jól kivehető a különbségek. A politikai témájú cikkekből nem találtunk említést például a család szentségéről, a vallási értékekről. Az általános fogalmak között viszont nem körvonalazódnak egyértelműen a hatalommal, befolyással, pénzzel kapcsolatos fogalmak.

A vizsgálati korpuszból az is kiderül, hogy bár mindegyik újságcikk az előzőekben felvázolt külső politikai körülmények között született, mégis találhatunk különbségeket az egyes cikkekből domináló fogalmakat illetően. A címben megjelölt és ezáltal aktivált fogalmi keret/kulturális modell meghatározza a további kognitív mechanizmusokat, fogalmi metaforákat, metonímiákat, amelyek segítségünkre vannak konceptualizációs tevékenységünk során. Jellemző az is, hogy egy cikk vagy bekezdés egészében egy (gyakran a címben megjelölt) fogalomrendszeren, idealizált kognitív modellen belül mozognak.

[...] Lviv megyében a 2012-es választások legelterjedtebb technológiáját **Aranyhálnak** nevezik. A tehetős jelölt egy-két év alatt dolgozza meg a maga járásait. A nevét viselő jótékonyági alapítványon keresztül szponzorálja a templomot, a kultúrház

tatarozását, számítógépeket vesz az iskolának. A krózusok egyike még a havat is eltakarította a hegyi utakról.

Ez a politotechnológia az olyan **halászatra** emlékeztet, amikor **réseket vágnak a nádasban**. A **halakat** néhány napon keresztül búzával vagy borsóval **etetik be**. Majd eljön az a bizonyos X nap, s a **halász** ügyesen kifogja az irtásokból a **pontyokat**. A látvány lenyűgöző. Eljön a nap, amikor mindnyájan úgy érezzük majd magunkat, mint azok a bizonyos **pontyok a sütőben**, akiket **rászoktattak az ingyen borsóra**. [...] ⁴

[...] Ennek ellenére az ukrán politikai elit egészét mint osztályt szemlélve az embernek az a makacs érzése támad, mintha annak a „szuverenitás”, az „emberi jogok”, a „**külpolitikai irányvonal**” egy étlap kínálatát jelentenék, amelyet kívülről akarnak rájuk tukmálni. Ha a Földön lenne még **édenkert**, az ukrán csinovnyikok bizonyára elsőként nyújtanák be a **jelentkezési kérelmüket**, azonnal hozzálátva a **faültetéshez** a csupa gödör autópályák mentén abban a reményben, hogy ha az **angyali felügyelőség** nem is nyitja meg a határokat a **paradicsomi almák és nektárok exportja** előtt, legalább az ingatlanvásárlást engedélyezni fogja ott. [...] ⁵

Ez bizonyítékul szolgál arra, hogy a kontextust mindig az éppen aktuális szituációban részt vevők, jelen esetben a szerzők, elemzők építik fel és alakítják.

Számtalan esetben az is igaznak bizonyult, hogy közös háttér-információ nélkül nem értelmezhető a megnyilatkozás.

[...] **Mezsigorje...** mi mindent jelent ez a szó az ukrán szívnek! A fényűző rezidencia a korrupció szimbóluma. Mezsigorje majd-hogynem a rezsím fő bűntette. Mezsigorje az évszázad lopása. Máris meg van ígérve, hogy a haladó erők győzelme után Mezsigorjét visszaadják az ukrán népnek.

Igaz, a népnek csak azt lehet visszaadni, ami az övé volt. Mi legyen akkor Viktor Fedorovics családi birtokával? [...] ⁶

[...] A jelenlegi vezetői garnitúra magát mint hatékony csapatot reklámozza, ez a hatékonyság azonban a **régi szovjet típusú hatékonyság**ot jelenti. Ez a **kalapács hatékonysága**, amellyel szeget lehet beverni, vagy, az ütés erejétől függően, beindítható egy gép, szétmorzsolhatók az ujjak. Ennél összetettebb tevékenységhez – tudományos fejlődésre, ötletek generálására,

⁴ Az idézet forrása: Valasztások 2012 - Játsszunk durákat hamiskártyásokkal

⁵ Az idézet forrása: Hatalomról Ukrajnában és az ukrán hatalomról

⁶ Az idézet forrása: A „saját” és a saját

az információs tér irányítására s végül társadalomtervezésre – azonban nem alkalmas ez a megközelítés. [...]”⁷

Aki nem tudja, mit jelentenek a kiemelt kifejezések, nem ismeri azok történetét, történelmi jelentőségét nem érti, hogyan hozható ez összefüggésbe a politikai hatalommal és a társadalommal. A cikkek folytatásában azonban jól nyomon követhető, ahogyan a szerző felépíti az olvasóban azt a tudásfragmentumot, ami az ő elméjében aktiválódott, ezáltal értelmezhetővé teszi számára az információt.

5. Összefoglalás

A vizsgálat során alátámasztást nyertek a kognitív pragmatika nézetei, mely szerint:

- a kontextustól a nyelv felé haladva megállapítható és kimutatható annak hatása konceptualizációkra,
- a kontextus meghatározza azt a módot, ahogyan felépítjük magunk számára a jelentést,
- értelmezési folyamatunkban azokat a körülményeket ragadjuk meg, melyek relevánsak számunkra az adott szituációban.

Kezdeti kutatási kérdéseinkre választ kaptunk, de általános érvényű következtetések levonása céljából további vizsgálatok szükségesek.

Irodalom

- Hosszú Hortenzia 2008. *Évértékelő beszédek. Az országértékelők kognitív mintázatai 2005 – 2007 között*. [Letöltve 2019.01.15:
<http://www.meltanyossag.hu/files/evertekelobeszedekek.pdf>]
- Illés Éva 2012. Approaches to context. In Sonja Kleinke, Zoltán Kövecses, Andreas Musolff, & Veronika Szelid eds. *Cognition and culture*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 19-27.
- Kövecses Zoltán 2005. *Metaphor in culture: universality and variation*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kövecses Zoltán – Benczes, Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Kövecses Zoltán 2010. A new look at metaphorical creativity in Cognitive Linguistics. *Cognitive Linguistics* 21-4: 655-690.
- Kövecses Zoltán 2012. *Creating metaphor in context*. In Sonja Kleinke, Zoltán Kövecses, Andreas Musolff, & Veronika Szelid eds. *Cognition and culture*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 28-43.
- Lakoff, George 2002. *Moral politics: how liberals and conservatives think*. University of Chicago Press
- Tátrai Szilárd 2004. A kontextus fogalmáról. *Magyar Nyelvőr* 128: 479–494.
- Widdowson, Henry G. 2004. *Text, context, pretext*. Oxford: Blackwell Publishing. Chapter 1 *Text and discourse* pp. 1-16.
- Widdowson, Henry G. 2007. *Discourse analysis*. Oxford: Oxford University Press. Chapter 3 *Context* pp. 19-26.

⁷ Az idézet forrása: Hatalomról Ukrajnában és az ukrán hatalomról

1. sz. MELLÉKLET

Az újságcikkek címe és forrása:

1. Mivel foglalkoztak parlamenti képviselőink
<http://karpatinfo.net/hetilap/ukrajna/mivel-foglalkoztak-parlamentikepviseloink>
2. Azarov nem akar szigorú monetáris politikát folytatni
<http://karpatinfo.net/cikk/ukrajna/azarov-nem-akar-szigorumoneteris-politikat-folytatni>
3. Magyar elnyomás Ukrajnában?
<http://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/16157-magyar-elnyomas-ukrajnaban>
4. Sok esemény, kevés változás
<http://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/15950-sok-esemeny-kevesvaltozas>
5. Az ukrán nyelvtörvény magyar története
<http://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/15799-az-ukrannyelvtorveny-magyar-tortenete>
6. Így osztják a lapokat a Legfelsőbb Tanácsban
<http://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/15574-igy-osztjak-alapokat-a-legfelsobb-tanacsban>
7. A járási ügyész feleségét nem hajlandó elmarasztalni az ukrán bíróság
<http://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/15307-a-jarasi-ugyesz-feleseget-nem-hajlando-elmarasztalni-az-ukran-birosag>
8. Nacionalizmus és oroszosítás között
<http://karpataljalap.net/2013/01/25/nacionalizmus-es-oroszositas-kozott>
9. Egy jövő nélküli ország
<http://karpataljalap.net/2012/12/21/egy-jovo-nelkuli-orszag>
10. Közönyösök diktatúrája
<http://karpataljalap.net/2012/09/07/kozonyosok-diktaturaja>
11. Mert a haza ... eladó
<http://karpataljalap.net/2012/08/17/mert-haza-elado>
12. Hatalomról Ukrajnába és az ukrán hatalomról
<http://karpataljalap.net/2012/06/22/hatalomrol-ukrajnaban-es-az-ukran-hatalomrol>
13. A”saját „ és a saját
<http://karpataljalap.net/2012/06/08/sajat-es-sajat>
14. Valasztások 2012 - Játsszunk durákat hamiskártyásokkal
<http://karpataljalap.net/2012/05/04/valasztasok-2012-jatsszunk-durakot-hamiskartyasokkal>
15. Milyen a jó magyar: jelölt vagy szavazó?
<http://karpataljalap.net/2010/07/16/milyen-jo-magyar-jelolt-es-szavazo>

SZERZŐINK

Bartha Csilla, dr. habil. CSc

Magyar Tudományos Akadémia, Nyelvtudományi Intézet,
Többnyelvűségi Kutatóközpont

Beregszászi Anikó, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Brenzovics László, PhD

Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa, képviselő
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány

Prof. dr. Cserniczkó István

II Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal
Nyelvészeti Kutatóközpont, Pannon Egyetem

Dudics-Lakatos Katalin, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Fedinec Csilla, PhD

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet

Fenyvesi Anna, dr. habil. PhD.

Szegedi Tudományegyetem

Gazdag Vilmos, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Hires-László Kornélia

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Karmacsi Zoltán, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Lechner Ilona

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola

Márku Anita, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Máté Réka

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal
Nyelvészeti Kutatóközpont
Pannon Egyetem, Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola

Tóth-Orosz Enikő

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal
Nyelvészeti Kutatóközpont
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola

Tóth Mihály, CSc

Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia, Koreckij Állam- és
Jogtudományi Intézete

Vančo, Ildikó, dr. habil. PhD.

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

№93—Лінгвістична майстерня Збірник статей дослідників Науково-дослідного центру ім. А. Годинки Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. / За редакцією Черничко С. – Марку А. – Ужгород: Аутдор-Шарк, 2019 – 240 с. (українською, угорською та англійською мовами).

ISBN 978-617-7132-98-0

У виданні подаються наукові статті дослідників-мовознавців Науково-дослідного центру ім. А. Годинки Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. Збірник містить статті про стан, проблеми і перспективи освіти угорською мовою на Закарпатті; угорські говори Закарпатського краю; українські лексичні запозичення в угорській та угорські запозичені слова в українській мові; мовний ландшафт Закарпаття; методика викладання угорської мови як рідної та іноземної мови; питання мовної політики у дзеркалі Закону України «Про засади державної мовної політики».

УДК:81'1:001.814

№93

Наукове видання

ЛІНГВІСТИЧНА МАЙСТЕРНЯ

Збірник статей дослідників Науково-дослідного центру ім. А. Годинки
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

За редакцією Черничко С. та Марку А.

Папір офсетний. Формат 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 11,27. Тираж 200. Зам. 13.

Видруковано ПП "АУТДОР-ШАРК"

88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15./1.: Тел. 3-31-25

E-mail: office@shark.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року